

Шевчук Лариса Миколаївна,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу
навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури*

Інституту педагогіки НАПН України

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ 5 КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ З МОВАМИ НАВЧАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Для успішної реалізації кожної особистості у сучасній Україні надзвичайно важливим є володіння українською мовою. Зважаючи на важливість та специфіку, посиленої уваги та ґрунтовного підходу потребує навчання української мови у закладах освіти із викладанням мовами національних меншин.

Серед сучасних прогресивних тенденцій вирізняється переосмислення навчання української мови на засадах компетентнісного підходу.

У законі України «Про освіту» компетентність детерміновано як динамічну комбінацію «знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність» [5].

Розглядаючи специфіку переосмислення навчання української мови як державної на засадах компетентнісного підходу, перше, на чому варто наголосити, це, звичайно, складність процесу оволодіння другою мовою. Для маленької дитини оволодіння навіть рідною мовою є довготривалим і непростим процесом. Це тоді як оволодіти мовою дитині допомагає оточення, комплексний вплив на рецептори. Наприклад, коли дитина вперше чує слово пиріг, вона бачить перед собою матір або батька, відображення турботи та позитивних емоцій у рідної людини на обличчі, бачить сам пиріг,

відчуває його запах, смак. Перелічені вище фактори допомагають засвоїти нове слово та правильно його використовувати. (Водночас, дещо подібне спостерігається, коли людина змінює країну проживання і занурюється у іншомовне середовище.)

Зрозуміло, що створити аналогічні умови під час уроків практично неможливо. Потрібні інші підходи, методи, засоби, дібрані із врахуванням специфіки та складності навчання української мови.

Разом з тим, слід мати на увазі, що володіння учнями навчальних закладів із мовами навчання національних меншин українською мовою на високому рівні є надзвичайно важливим, адже державна мова є дієвим засобом для соціалізації, виявлення активної громадської позиції, самоосвіти, отримання додаткових освітніх послуг, здобуття вищої освіти, отримання спеціальності, самореалізації тощо.

Під час розширених консультацій щодо дослідно-експериментальної роботи Міністерства освіти і науки України на тему: «Формування багатомовності дітей та учнів: прогресивні європейські ідеї в українському контексті» начальник відділу змісту суспільно-гуманітарних навчальних предметів Українського центру оцінювання якості освіти Андрій Панченко озвучив інформацію, яка примушує замислитися. Статистика результатів зовнішнього незалежного оцінювання з української мови свідчить, що більшість випускників закладів із навчання мовами національних меншин (саме шкіл тих населених пунктів, громади яких живуть більш закрито) показують невисокі результати, що не дає змогу абітурієнтам подолати прохідний поріг для вступу у вищі навчальні заклади. Аналогічна ситуація спостерігається із результатами ЗНО з інших предметів, наприклад, з історії (варто зазначити, що історію школярі здають рідною мовою). Водночас випускники шкіл із польською мовою навчання досягають вищих результатів з української мови та з інших предметів (до того ж інші предмети учні, за власним бажанням, складають не польською, а українською мовою).

Для досягнення учнями високого рівня навчальних досягнень з української мови вважаємо доцільним застосування у навчальному процесі компетентнісного підходу. Переосмислення змісту, специфіки організації навчальної діяльності учнів 5 класу на уроках української мови у закладах освіти з мовами навчання національних меншин має відбуватися із дотриманням наступності, із врахуванням змін, які відбуваються у початковій школі.

Які ж зміни ми бачимо сьогодні? У новому Державному стандарті початкової освіти першою із ключових компетентностей зазначено «вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову ... в різних життєвих ситуаціях» [4]. Водночас, до ключових компетентностей віднесено навчання впродовж життя, інноваційність, громадянські та соціальні компетентності, підприємливість та ін.

Для оптимального формування ключових компетентностей школярів під час уроків української мови у 5 класів закладів із мовами викладання національних меншин доцільно враховувати різноманітність думок щодо їх виокремлення (що дає можливість поглянути на проблему з різних сторін).

Зокрема, під час уроків української мови у 5 класі важливо працювати над формуванням, перелічених українськими вченими ключових компетентностей: навчальної, громадянської, загальнокультурної, соціальної, компетентності з інформаційних та комунікаційних технологій, здоров'язберігаючої. (На сьогодні, такий підхід до виокремлення ключових компетентностей є найбільш описаним.)

Водночас, розглядаючи формування ключових компетентностей крізь призму напрацювань учасників симпозіуму Ради Європи на тему «Ключові

компетентності для Європи», варто зазначити, що важливо навчати п'ятикласників вивчати, шукати, думати, співробітничати, брати за справу, адаптуватися [6]. Більш детально, це:

1) вивчати:

- ✓ узагальнювати навчальний матеріал, використовувати вивчене як на уроках української мови так і у повсякденному житті;
- ✓ усвідомлювати взаємозв'язок засвоєного, систематизувати власні знання;
- ✓ обирати власні прийоми та способи опрацювання навчального матеріалу, вивчення, закріплення, запам'ятовування, відтворення, застосування;
- ✓ усвідомлювати наявність проблем, уміти їх вирішувати (розуміти, з якої теми є прогалини, який матеріал потребує більш ґрунтовного вивчення);
- ✓ самостійно займатися своїм навчанням (обирати способи, засоби, онлайн-ресурси для навчання);

2) шукати:

- ✓ користуватися різними базами даних, уміти працювати з інформацією; опитувати оточення (інших учнів, вчителів, членів сім'ї);
- ✓ визначати експерта із заданого питання, консультуватися у нього;

3) співробітничати:

- під час роботи у гетерогенних парах – виконання ролей вчителя (учня), спостерігача-консультанта;
- у гомогенних парах – рівноправна співпраця;
- у гетерогенних або гомогенних парах - самостійне виконання кожним учнем навчального завдання з наступною взаємоперевіркою під час роботи у гомогенних групах.

Працюючи над формуванням ключових компетентностей учнів 5 класу на уроках української мови у школах із навчанням мовами національних меншин можливо використовувати інтегрований підхід до визначення трьох категорій ключових компетентностей, виокремлений групою експертів з різних галузей із Швейцарії, США, Канади та інших країн у результаті роботи над програмою «Визначення та відбір

компетентностей: теоретичні й концептуальні засади» ("DeSeCo", 2002), який містить такі компоненти [6]:

1) автономна дія

- відповідально ставитися до навчання, виявляти ініціативу, дбати про права, інтереси власні та інших, (за необхідності) надавати допомогу іншим учням);
- брати участь у проектах, пропонувати ідеї щодо проектів;

2) інтерактивне використання засобів

- активно застосовувати мову та тексти у різноманітних формах та ситуаціях;
- добирати, опрацьовувати, застосовувати інформацію з різних джерел;
- застосовувати інтерактивні технології «Мікрофон», «Мозкова атака», «Акваріум», «Триступеневе інтерв'ю», «Навчаючись – учусь», «Думай сам – обговорення з партнером – обговорення у групі», «Дерево рішень» та ін.

3) вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах, спілкуватися, взаємодіяти, співпрацювати.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти зазначено, що стратегічно важливою для мовного компонента є комунікативна компетентність (віднесена до предметних (галузевих)).

Водночас, для мовного компонента важливими є також такі предметні компетентності, як мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна (стратегічна).

Сучасні українські науковці дотримуються різних поглядів щодо різних поглядів щодо статусу мовленнєвої та мовної компетентності. Так, у словнику-довіднику з української лінгводидактики (за редакцією доктора педагогічних наук, професора Марії Іванівни Пентилюк) зазначено, що мовленнєва та мовна компетентність є складовими комунікативної компетентності [7].

Доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України Микола Самійлович Вашуленко пише, «найважливішими складниками комунікативної компетентності у лінгвістиці вважаються:

- мовна компетенція (здатність розуміти і продукувати необмежену кількість правильних повідомлень);
- мовленнєва компетенція (здатність поєднувати повідомлення у зв'язні дискурси);
- соціолінгвістична компетенція (здатність розуміти і продукувати мовлення у конкретному соціолінгвістичному контексті спілкування);
- соціокультурна компетенція (уміти використовувати соціокультурний контекст: звичаї, норми, . . . соціальні стереотипи)» [2, с. 127]

Колектив авторів навчального посібника «Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс» (Пентиліук М. І., Бакум З.П., Горошкіна О.М., Караман С. О., Караман О. В., Нікітіна А.В., Гайдаєнко І.В., Окуневич Т.Г.) виокремлює такі компетенції:

- мовленнєва (чотири види – в удіюванні, говорінні, читанні, письмі);
- мовна (визначається орфоепічними, лексичними, словотворчими, граматичними і стилістичними нормами);
- соціокультурна (ґрунтується на знаннях національної культури, історії України, її географії, економіки тощо);
- функціонально-комунікативна компетенція («визначається вмінням використовувати мовні засоби в межах функціональних стилів: дотримання традиції слововживання, загальнолітературних норм різних соціальних функцій мови, ситуацій спілкування і видів діяльності») [7, с. 38].

Різноманітність думок науковців щодо виокремлення компетентностей є позитивним явищем. На часі є розроблення навчально-методичного забезпечення. Водночас необхідним є створення інформаційного ресурсу, на якому були б розміщені різнопланові матеріали, – нормативні документи, статті, методичні та навчальні посібники, інформація про досвід роботи,

методичні знахідки вчителів, анонси та матеріали конференцій, семінарів, круглих столів та ін., що дасть змогу детально знайомитися із сучасними тенденціями реалізації компетентнісного підходу у навчанні української мови учнів 5 класу закладів освіти з мовами навчання національних меншин та ділитися власними ідеями та напрацюваннями.

Список використаних джерел

1. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : Монографія / Зінаїда Павлівна Бакум. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. – 338 с.
2. Бібік Н. М., Вашуленко М.С., Мартиненко В. О. та ін. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи : монографія: - К. : педагогічна думка, 2014. – 346 с.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
4. Державний стандарт початкової освіти. – Режим доступу : <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
5. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380). – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. — К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
7. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : Посібник для студентів пед. університетів та інститутів / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2011. – 366 с.
8. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / [кол. авторів за ред. М.І. Пентилюк], К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.